

Heldendorp

Simone Schell

Over de oorlog kom ik pas echt iets te weten door Hedde. Die oorlog ligt dan een jaar of drie achter ons. Maar dat is als je zeven jaar bent ongeveer je halve leven. Tot dan heb ik uit gesprekken van mijn vader en moeder en ooms en tantes opgepikt dat bij een oorlog toch ook veel lachen hoort. Weet-je-nog-verhalen. Hoe ze elkaar via de achtertuinen waarschuwden. Hoe ze elkaar hielpen. Hoe ze de vijand te slim af waren.

Hedde kom ik tegen aan het einde van ons eerste grote-school-jaar. Ik ben de nieuwe in haar klas en moet naast haar zitten, omdat haar bank de enige is die voor de helft onbezet is. In die bank zit een inktpot met een schuifje, dat zij even later bedient om er mijn spelende vinger in vast te zetten. Dan trapt ze me tegen mijn benen. Ik doe niets terug. Laat mijn ogen even over haar dwalen en met één blik probeer ik haar te zeggen dat ze gek is. Daarna kijken wij elkaar niet meer aan.

Maar nog diezelfde middag maakt een ontmoeting met haar moeder een eind aan onze prille vijandschap. Ik raak op slag (soort van) verliefd op haar moeder. Ze staat onder een grote hoed naast een grote auto waarmee ze haar kind komt afhalen. 'Wil je niet eens bij Hedde komen spelen?' vraagt ze. Ik heb het voor die moeder onmiddellijk over, en zeil die eerste vrije woensdagmiddag achter de grote hoed in de grote auto naar Heddes geboortedorp Rijnsburg.

Als Hedde me hun huis laat zien, vraagt ze ineens of ik eigenlijk wel iets weet over de oorlog.

Dat huis grift zich in mijn geheugen. Er is een oneindig lange en brede gang waarin een groot kabinet staat. Er is een apotheek waarin de moeder zonder hoed staat. Er is een wachtkamer. Een spreekkamer waar een kast staat met veel te vroeg geboren baby's op sterk water. Er is een slaapkamer, een zitkamer, een eetkamer. Er is een verdwaalde badkamer aan die eetkamer. Er is een opkamer en de plee is zo ver van de zitkamer dat je er van alles kan gebeuren. De deur kan niet meer op slot, en juist in dat gangetje kan iedereen zonder bellen naar binnen sloffen.

Dan zijn er zolders met slaapkamers, en nog meer zolders. De mooiste is de flessenzolder. Oud glas, een onnoemelijke hoeveelheid oud glas, waarin in vroeger tijden de in de apotheek gebrouwen drankjes werden gedaan. Wit, bruin en een beetje blauwig glas. Daartussen liggen dingen. Wiegen, wandelwagens, strobalen, gasmaskers, koffers. In een van die wiegen, een blauw beklede, heeft mijn vriendin gelegen, vertelt ze. Onder haar matras hadden ze (haar vader en zijn maten van het verzet) wapens en kogels verstopt. Het is de mooiste en spannendste zolderkamer in mijn herinnering aan alle zolders van mijn leven.

Natuurlijk weet ik wel iets over de oorlog.

Heeft mijn vader in het verzet gezeten, wil Hedde weten. Weet ik veel. Moet ik dat weten? Ik weet dat mijn vader erg goed was in eten bemachtigen. Ik weet dat mijn moeder kookte voor ondervoede mensen. Ik weet dat mijn vader een angstmens is. Mijn oom is ook een angstmens. Er zitten nogal veel angstmensen in de familie van mijn vader. Mijn moeder is minder bang uitgevallen en heeft wel eens soldaten van de deur gesnauwd. Ik weet dat ik zelf ook een angstmens ben, want ik heb eens met mijn zusje onder de tafel zitten schudden van angst. Dat kan ook wel vanwege de komst van Sint-Nicolaas geweest zijn. Ik weet alleen nog dat ik schudde van angst.

Hedde weet alles over de oorlog. Ze weet alles van de helden van het dorp, met wie haar eigen vader held is geweest. Dat mijn vader een angstmens is en alleen maar voor eten heeft gezorgd, keurt ze goed. Dat moest ook gebeuren. Haar eigen moeder was ook een angstmens, maar ze moest wel meedoen, omdat ze de hele heldenvereniging van het dorp op haar dak kreeg. Dat haar vader niet is opgepakt en tegen de muur gezet, is een wonder. Een van die helden van het dorp is trouwens wereldberoemd geworden. Er is een boek over hem geschreven, omdat hij is doodgeschoten in de duinen van Bloemendaal.

Heddes vader is geweldig. Hij is de huisdokter. Aan zijn mondhoek hangt eeuwig een sigaretje. Hij lacht om alles en aan dat lachen hoor je dat hij lak heeft aan angst en er nooit van geschud heeft. Ik word ook verliefd op hem. Met zo'n man wil ik later trouwen. Ik wil dat mijn man later ook 'Pietje' tegen mij zegt. Ik wil eruitzien zoals de moeder van Hedde. Zo'n hoed wil ik op. Ik wil dat mijn hand met rode nagels naar een lamp reikt, waaraan een bel hangt. Als die bel rinkelt, komt het dienstmeisje uit de keuken om af te ruimen met een ding dat 'diendrager' heet. Ik wil 's avonds met grote boeken op mijn

schoot zitten en rekeningen 'boeken', wat het ook betekenen mag. Ik wil daar af en toe een sigaret bij opsteken. Ik wil ook zo'n enorm dubbel bed, waarin zij samen op de rechterhelft liggen en wij kinderen (als wij 's nachts bang geworden zijn, omdat alle deuren naar buiten gewoon openstaan en wij wel vermoord kunnen worden) in de linkerhelft mogen kruipen. Soms wel met z'n drieën. Dat wil ik allemaal. Ik wil dan ook wel oorlog, waarvan het huis van Hedde nog door-drenkt is. Alle mensen die er komen, hebben in het verzet gezeten. Sommigen zaten daar op de flessenzolder, die na de oorlog precies hetzelfde is gebleven.

Wanneer ik de zoon van de grootste held van het dorp eindelijk heb ontmoet, weet ik niet meer. Het moet geweest zijn als ik, behalve bij Hedde spelen, ook mag blijven slapen (ik blijf er bijna de helft van mijn toen-leven slapen) en wij met de tram naar school mogen. Nu Hedde mij als vriendin heeft, gaat het beter met haar en hoeft ze niet meer door haar moeder naar school te worden gebracht. Zoiets begrijp ik tenminste. Zij, die vader en moeder, hebben net als ik even gedacht dat hun kind gek was, maar dat valt erg mee. Hedde kan alleen niet tegen fluitende mensen en ze moet aan nieuwe dingen wennen. Ze doet wel een jaar over wennen aan een klas met vreemde kinderen. Die trap tegen mijn benen was omdat ik ijdel keek. Net alsof ik de leukste van de klas speelde. Omdat ik nieuw was en alle kinderen daarom met mij wilden spelen. Mijn vinger klemde ze in de inktpot, omdat ik met die vinger zo'n beetje zat te doen alsof zij niet bestond. 'Arrogant,' zei ze later. Dat woord streeelde mij. Je wist nooit hoe je kon kijken, tot je het van een ander hoorde. Ik was die eerste dag op mijn nieuwe school nog niet op het idee gekomen dat vreemde mensen je wel eens niet aardig zouden kunnen vinden. Zo'n soort angstmens ben ik dus niet. Ik kom uit een groot gezin en daar ben je wie je bent, en dat is trouwens zelden leuk genoeg. En zeker niet voor iedereen. Die schooldag was mijn eerste echt vreemde-mensen-ervaring. Dat wil zeggen: op mijn eentje. Hedde was de eerste vreemde mens die mij een trap gaf.

Ik kijk mijn ogen uit als ik het kind van de held voor het eerst zie. Hij heeft een wat verschoten gezicht en de blik van een Mariabeeld. Hij loopt op een manier die je aan een kleine giraffe doet denken. Hij zet eerst één voet vooruit, laat zijn achterwerk even achter en beweegt dan zijn hoofd alsof het door het gewicht op de dunne hals heen en

weer gezwiept wordt. Wat verschrikkelijk, denk ik. Als je de zoon bent van een held, je hebt dezelfde naam en je ziet er zo uit. Stel je voor dat je je naam zegt. 'Van de verzetsheld?' vraagt de ander. Dan moet die toch even denken: Halleluja zeg, met jou zouden we geen oorlog winnen.

'Kunnen we hem niet eens te spelen vragen en dan over de held praten?' stel ik mijn vriendin voor. Maar daar ziet zij niets in. Hij is doodsaaï en jonger dan wij. Hij werd geboren toen zijn vader al maanden dood was. Zijn familie komt bovendien uit Drenthe, en daar houden ze niet van veel praten. Die moeder had ook een heel gewoon gezicht gehouden. Een onbegrijpelijk gewoon gezicht voor de vrouw van een held.

Het boek over de held lezen we samen als we een jaar of negen zijn en de oorlog nog steeds tot onze favoriete bedgesprekken hoort. Dat wil zeggen: we praten over een oorlog waar je heldhaftig van wordt. Goed. Hoe je joodse kinderen zou helpen. Hoe je eten zou delen. Hoe je van oude dekens jassen zou maken. Behalve een paar kiekjes van onszelf en onze familie in oorlogstijd hebben we nog nooit een foto of bewegend beeld van die oorlog gezien. De doden van de oorlog zijn geen lijken, maar mensen die er niet meer zijn. Mensen die horen bij het monument dat we eenmaal per jaar met de hele school bezoeken. Een heel mooi monument is het, en we zijn allemaal muisstil als we er onze zelfgeplukte bloemen bij neerleggen.

Het boek is heel spannend. Onze held is leider van een knokploeg. Die knokploeg pleegt overvallen. Bijvoorbeeld op kantoren waar ze de voedselbonnen bewaren. De buitgemaakte bonnen worden verdeeld onder mensen die honger hebben. We lezen dat ze in het geheim bij elkaar komen in het huis van de dokter. Heddes huis! In haar wieg, onder haar matras, bewaren ze dus hun wapens en kogels. Op een dag wordt de knokploeg verraden. Nota bene aan het einde van de oorlog, als de redding nabij is. Weet Hedde wie de verrader was?

'Je weet nooit welke vuile stink-ellendeling het is geweest,' zegt Hedde. Ze mag het van haar vader niet hardop zeggen, maar zij kent mensen in het dorp die fout geweest zijn. In het dorp woont nog een dokter. Die is ook fout geweest in de oorlog. Hoe fout weet ze niet, maar als je fout was, was je een landverrader. De andere dokter heeft na de oorlog in de gevangenis gezeten.

Fout? Kon je ook nog fout zijn in een oorlog? Omdat ik intussen bijna familie ben geworden van Hedde, neem ik er ook de telefoon op. Als ik de stem van die andere dokter herken, staat mijn hart bijna stil. ‘Met Huining, kan ik je vader even spreken?’ Een doodgewone stem! Dat is wat mij die dagen het meest bezighoudt. De gewooneheid van de stem van een landverrader. De gewooneheid van het gezicht van de vrouw van een held. De zieligheid van een kind van een held, dat dan wel het kind van een held is, maar nu heel zielig bij de tramhalte staat. Ik vind die oorlog helemaal niks, als ik er goed over nadenk. Dat zeg ik tegen Hedde.

Hedde vertelt die avond aan haar ouders dat ik een oorlog maar niks vind. Ze lachen hartelijk om het woord ‘niks’. Ik word over mijn bol geaaid. ‘Ach, mijn lieve zoet, wat had je dan gedacht?’ zegt Heddes moeder, die ook vaak ‘ach mijn gansje’ roept als we iets doms zeggen. Ik zit ineens als een reuzengans aan die tafel. Bij de liefste helden die ik ken, die nu denken dat ik hun oorlog niks vind.

‘Zal ik je nog iets ergs vertellen,’ zegt Hedde ’s avonds in bed, om het leven nog ingewikkelder te maken dan het al is.

Liesje zit in onze club. Haar vader heeft een snoepfabriek, waar we geregeld heen gaan, om er met grote zakken snoep vandaan te komen. De verpletterende onthulling van Hedde dat die aardige man fout was geweest in de oorlog, doet de pleuris uitbreken in onze meidenclub. Foute mensen in je dorp is één ding, maar het kind van een foute man in je eigen club was een andere zaak.

Wat te doen?

Vragen!

En zij moest het zeggen. Luid en duidelijk.

Liesje stond die clubmiddag met haar rug tegen het raam, en veegde nu en dan tranen van haar wangen. Ze wist het niet, zei ze.

Misschien was hij wel lid geweest van de NSB.

En als het zo was, wat had zij er dan mee te maken? Zij was een baby in de oorlog, net als wij allemaal. Ze huilde en huilde maar, uit haar ogen dropen tranen, zonder dat ze er een huilgezicht van kreeg.

En wij vroegen maar door.

Wij vroegen maar door.

Hoezo, niets mee te maken? Hedde had zelfs op wapens en kogels gelegen en had wel dood kunnen zijn. Annelies had hongerziekte

gehad. Natuurlijk had je het niet zelf gedaan, maar je kon toch niet doen of je met zo'n oorlog niets te maken had?

Een middag die in mijn herinnering bloedrood gekleurd is van schaamte. Wij lieten haar daar maar staan, met haar rug naar het licht. En we vroegen maar door.

Op een volgende logeernacht bekende Hedde mij iets. Ze was wakker geworden, omdat ze eng had gedroomd. Ik droomde vaak over kuilen in de weg, maar Heddes bange dromen gingen heel vaak over wapens onder haar matras. Over mannen die zich over haar heen bogen, en handen die onder haar matras grepen. Toen ik haar vroeg waarom ze bleef huilen, zei ze – of daar kwam het zo'n beetje op neer – dat ze het eigenlijk idioot van zo'n knokploeg vond om onder het matras van een baby wapens en kogels te leggen. Stel je voor dat de Duitsers haar hadden meegenomen? Hoe kon je als vader en moeder eigenlijk een baby zo in gevaar brengen? Het mocht dan wel voor het verzet zijn, maar het was háár leven.

Ik weet niet of we het in die woorden zeiden. De woorden die ik er nu voor zou gebruiken, kunnen alleen maar uit mijn volwassen hoofd komen. Een hoofd dat allang weet dat met een leven in tijd van oorlog op gruwelijker wijze wordt omgesprongen.

Ik herinner mij eigenlijk alleen maar een gevoel. Een gevoel dat in het licht van de geschiedenis een beetje potsierlijk staat, maar tenminste Liesje in onmiddellijke vrijheid stelde van de kwelgeesten die wij die middag voor haar waren geweest.

Zo was het met Lies ook. Het was óns leven.